

МОДЕЛІ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА В АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Діагностика та оцінювання фінансового стану підприємства є невід'ємною складовою в системі забезпечення його фінансової та економічної безпеки. Відповідно, для визначення рівня фінансової безпеки нароблена та застосовується велика кількість підходів, методів та конкретних методик та моделей. Мабуть найбільш відомими та часто застосованими можна назвати моделі прогнозування ймовірності банкрутства, що уособлюють в собі так званий фінансово-ризиковий підхід до визначення рівня фінансової безпеки підприємств. Серед класичних та найбільш відомих слід зазначити моделі Альтмана, Спрінгейта, Тафлера, Бівера, Ліса, модель R, моделі М.Терещенка та інші. Насправді їх достатньо багато, а дослідженням їх особливостей та підходів до застосування присвячено праці багатьох вітчизняних науковців.

Так як всі означені моделі звичайно містять в собі власне модель визначення інтегрального показника за рівнянням регресії та шкалу діапазонів значень інтегрального показника для якісної оцінки рівня ймовірності банкрутства підприємства, їх застосування в оцінці фінансової безпеки ґрунтується на змістовній протилежності понять “рівень ймовірності банкрутства” та “рівень фінансової безпеки”, де найнижчий рівень ймовірності банкрутства відповідає найвищому (в межах означених діапазонів значень) рівню фінансової безпеки підприємства. До безперечних переваг використання такого підходу в аналітичному забезпеченні фінансової безпеки підприємства слід віднести простоту практичного застосування та достатню достовірність результатів (в межах достовірності облікових даних підприємства), адже всі означені моделі ґрунтуються на відомих показниках фінансового стану, які, в свою чергу, базуються на даних фінансової звітності підприємства. Звичайно ж, означені моделі не охоплюють всіх чинників фінансової безпеки підприємств – різні рівняння містять як різні за змістом показники-чинники так й різну вагу цих показників в інтегральній оцінці. Водночас, кожна з моделей розглядає в якості складових показники, що віддзеркалюють ключові характеристики фінансового стану підприємства та, відтак, фінансові ризики – структуру капіталу, ліквідність, оборотність та рентабельність, що також слугує на користь даного підходу.

Проте, практичне застосування різних моделей прогнозування ймовірності банкрутства на великому масиві даних підприємств дозволило виявити й певні недоліки.

По-перше, всі наявні рекомендації щодо визначення рівня фінансової безпеки на засадах означених моделей засвідчують, що чим більшим є значення інтегрального показника моделі, а відповідно й всіх її складових показників, тим нижчим є рівень ймовірності банкрутства та вищим рівень фінансової безпеки, отже, чим вище тим краще. Логічно, але не беззаперечно. Так, якщо показники ліквідності або рентабельності, що входять в модель, умовно кажучи “зашкалюють” типовий підхід до визначення рівня фінансової безпеки надасть його оцінку як дуже високу (відповідно, дуже низький рівень ймовірності банкрутства). В реаліях з цим не завжди можна погодитись. Надвисокі показники ліквідності можуть спостерігатися й у підприємств що згортають або майже згорнули свою діяльність. Надвисокі ж показники рентабельності містять в собі й нові загрози: підприємство на піці розвитку з надвисокими темпами зростання та рівнем ефективності стає об'єктом надмірної уваги з боку, як найменш, конкурентів, що може надалі призвести до суттєвих втрат внаслідок недоброчесної конкурентної боротьби, рейдерських захоплень, тощо. Отже, надвисокий рівень фінансової безпеки, визначений на засадах застосування моделей прогнозування ймовірності банкрутства, є таким “умовно”. Навпаки, він сигналізує про перехід підприємства на рівень принципово інших загроз та ризиків, що вимагає нових підходів та заходів щодо захисту

результатів та упередження ризиків розвитку. Отже, серед напрямків подальших досліджень та удосконалення підходу, як найменш для надання якісної оцінки рівня фінансової безпеки, слід зазначити розмежування верхнього діапазону значень інтегральних показників (у всіх перелічених моделях верхній інтервал є відкритим) як найменш на два: перший діапазон, в межах якого високі значення інтегрального показника дійсно свідчать про високий рівень фінансової безпеки, та другий – в межах якого подальше зростання значення інтегрального показника сигналізує про прояв нових ризиків та, відтак, про зниження рівня фінансової безпеки підприємства.

По-друге, всі розглянуті моделі є статичними: в їх основі лежать показники фінансової звітності на певний момент часу. Такий статичний підхід не дозволяє врахувати вплив тенденцій розвитку підприємства, за фінансовими показниками, на рівень фінансової безпеки. Цей недолік особливо проявляється при оцінюванні безпеки підприємств, які намагаючись подолати кризу “виходять” з зони збиткової діяльності. Так, численні розрахунки за більшістю моделей прогнозування банкрутства свідчать, що при наявності в звітності будь-якого за розміром збитку, що призводить до від’ємних значень показників рентабельності, підприємство автоматично опиняється, за наданою оцінкою, серед потенційних банкрутів, а рівень його фінансової безпеки визначається як низький або дуже низький. Водночас, скорочення збитків підприємства, що наврядчи віддзеркалиться на покращенні оцінки рівня його фінансової безпеки при застосуванні статичних моделей, є ознакою його розвитку та позитивним явищем, адже досягається за рахунок отриманого прибутку. І це не поодинокий приклад певної необ’єктивності оцінювання за результатами розрахунків статичних інтегральних моделей. Нівелювати даний недолік можливо за рахунок застосування в якості альтернативного динамічного підходу, де модель визначення інтегрального показника містить в якості показників-чинників не статичні значення фінансових коефіцієнтів, а показники оцінки їх динаміки. Застосування в таких “динамічних” моделях власне показників динаміки (темпів росту, приросту, тощо) зазвичай є недоречним внаслідок неможливості або необ’єктивності результатів суто математичних розрахунків (так, у випадках зміни фінансового результату зі збитку на прибуток або навпаки математичний розрахунок індексу динаміки надасть однаково від’ємне його значення, хоча перше явище є позитивним, а друге – негативним). Відтак, такі моделі потребують застосування для інтегральної оцінки методів нечіткої логіки з наданням “оцифрованої” (бальної) оцінки не самій динаміці складових показників, а її впливу (позитивного чи негативного) на рівень фінансової безпеки підприємства.